

HET VERRAAD VAN DE HOGE RAAD

**Een persoonlijke evaluatie van mijn strafzaak
(over hulp bij zelfdoding)
tegen het licht van ons rechtssysteem**

HET VERRAAD VAN DE HOGE RAAD

**Een persoonlijke evaluatie van mijn strafzaak
(over hulp bij zelfdoding)
tegen het licht van ons rechtssysteem**

Albert Heringa

**De Rechtsstaat is te belangrijk
om alleen aan juristen toe te vertrouwen.
AH**

Auteur: Albert Heringa
© Albert Heringa, 2023

Omslagfoto: De auteur met zijn dochters en een deel van het juridische team, na afloop van de uitspraak in Den Bosch (2018). Uiterst links de hoofdadvoaat Willem Anker.
© Arie Kievit, De Volkskrant.

In eigen beheer uitgegeven via Brave New Books

ISBN: 9789464658248

Rechtstreek te bestellen via acheringa@xs4all.nl of
www.albertheringa.nl

INHOUD

	pag.
Woord vooraf	9
Inleiding	15
Hoofdstuk 1 De voorgeschiedenis	19
INTERMEZZO-1	25
<i>Hulp bij zelfdoding en de strafbaarheid daarvan (art. 294-2 SR)</i>	
Hoofdstuk 2 Het juridische kader	35
2.1 De rechterlijke macht en de taak van het Openbaar Ministerie (OM)	35
2.2 De rol van het OM in het strafrecht: Waarheidsvinding	40
• Hoe komt het dat het OM systematisch zulke zonden begaat	42
• Waarheidsvinding, een taak voor het OM?	44
2.3 De openbaarheid van het Openbaar Ministerie	46
2.4 De positie en taak van de Hoge Raad	50
2.5 Nederland als Rechtsstaat	52
2.6 Observaties van een verdachte m.b.t. het juridische ‘bedrijf’	55
INTERMEZZO-2	63
<i>Voltooid leven, de onvoltooide lijdensweg ervan</i>	
Hoofdstuk 3 Fase 1: De voorbereiding van het proces	75
3.1 Het OM tijdens het voortraject van mijn proces; ik ben al ‘verdachte’	75
3.2 De ‘Bewezenverklaring’	76
INTERMEZZO-3	87
<i>De bescherming van het leven en de huidige juridische rechtvaardiging daarvan</i>	

Hoofdstuk 4	Fase 2: De rechtbank – Zutphen	93
4.1	Het OM voor en tijdens de rechtszitting in Zutphen	93
Hoofdstuk 5	Fase 3: Het hoger beroep – Arnhem	107
5.1	De voorbereiding	107
5.2	De zitting	109
5.3	De uitkomst van het Hoger Beroep	114
	INTERMEZZO-4	117
	<i>De filosofische visie op leven en dood in het licht van de samenleving</i>	
Hoofdstuk 6	Fase 4: Cassatie bij de Hoge Raad	
	Den Haag	121
6.1	De cassatie	121
6.2	Het advies van de advocaat-generaal	121
6.3	De uitspraak	122
	INTERMEZZO-5	127
	<i>De menselijke kant van het juridische bedrijf</i>	
Hoofdstuk 7	Fase 5: Tweede hoger beroep – Den Bosch	133
7.1	De voorbereiding	133
7.2	De zitting	137
7.3	Het arrest en het commentaar daarop	143
7.4	De nasleep van het arrest	144
7.5	Tegenwerk geven	149
7.6	Mijn verdere verweer tegen het arrest	156
Hoofdstuk 8	Fase 6: Tweede cassatie bij de Hoge Raad	161
8.1	De cassatie	161
8.2	Het advies van de advocaat-generaal	162
8.3	De uitspraak	164

Epiloog:	Nadat de Hoge Raad heeft gesproken	169
	Nawoord en dankzegging	173
	Personenregister	183
	Gebruikte afkortingen en termen	187
	Andere publicaties	189
Bijlagen:		
1	Wetboek van Strafrecht: De bij zelfdoding betrokken strafwetsartikelen 293 en 294SR.	193
2	De open brief van Minne en Aafke Heringa (mijn dochters) n.a.v. het vonnis in Den Bosch.	195
3	Mijn klacht bij het gerechtshof Den Bosch.	201
4	Vervreemdende ervaringen bij mijn rechtsgang.	211
5	Misverstanden en onbegrip m.b.t. de oorzaken en achtergronden van mijn handelen.	225
6	Mijn eigen teksten bij rechtbank en gerechtshoven:	
	a. Zutphen	231
	b. Arnhem	245
	c. Den Bosch	253
7	Artikel in Elsevier over het arrest, februari 2018; en mijn reactie daarop.	261
8	De contouren voor een nieuw wettelijk kader voor het zelfgekozen levenseinde.	265

WOORD VOORAF

De titel van dit verhaal klinkt de lezer waarschijnlijk nogal heftig en wellicht zelfs nogal overdreven of zelfs arrogant in de oren. Op het eerste gezicht is dat misschien ook wel begrijpelijk. Of dat ook het oordeel van de lezer zal blijven na lezing van het hele verhaal is echter de vraag. In elk geval is het niet uit rancune geboren, maar vooral uit zorg over de Nederlandse rechtsstaat, zoals die bij mij is gegroeid tijdens het hele proces en alle percepties en observaties die daarbij zijn ontstaan. Ik kom er hieronder natuurlijk vaak op terug.

De episode waarover dit boek gaat (2010-2019), ligt nu al meerdere jaren achter ons en is voor de Nederlandse wet in principe afgerond. Het enige open einde is nog de klacht die in 2019 bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) is ingediend en waarover nog niet is besloten of die ontvankelijk wordt geacht. Wij schrijven dit mei 2023. Deze klacht, die het hele proces omvat, komt er in het kort op neer dat Justitie onverkort art.294-2SR heeft toegepast, wat in deze strafzaak in strijd is met art. 8 EVRM, door de aangevoerde schulduitsluitingsgronden niet te willen honoreren. Zie hiervoor de epiloog (pag. 167). Dit gaat dus verder dan mijn persoonlijke klacht tegen het hof van Den Bosch, beschreven in bijlage 3, die er wel deel van uitmaakt.

Zodra dat wel (positief) het geval zal zijn ontstaat een nieuwe fase. Hierin komen dan meerdere interessante invalshoeken en perspectieven voor Nederlandse wetgeving met betrekking tot de bescherming van het leven (art. 2 EVRM) en de persoonlijke vrijheden om zelf het moment van je eigen levensbeëindiging te bepalen (art. 8 EVRM) aan de orde. Dat is nog toekomst, al zijn er recentelijk enkele interessante artikelen in het Nederlands

Juristenblad verschenen die hoop geven op een nieuwe invulling op dit punt.¹

Hier, in dit boek, wordt alleen teruggekeken op de juridische gang van zaken in de 5 processen die in die genoemde periode hebben plaats gehad, sinds het openbaar werd dat ik de dringende wens van mijn moeder (om te sterven vóór ze honderd werd) heb helpen realiseren. Dat gebeurde door een tv-documentaire op 10 februari 2010 in het programma Netwerk van de NCRV.

Voor alle duidelijkheid (!) voeg ik daar meteen aan toe dat de documentaire, die was gemaakt in opdracht van de NVVE (tegenwoordig de Nederlandse Vereniging voor een Vrijwillig Levens-einde), alleen was bedoeld om aandacht te vragen voor de problematiek van personen met een ‘voltooid leven’, zoals dat sindsdien met een wat ongelukkige term werd aangeduid. D.w.z. personen die uit het leven wensen te stappen zonder daar een medisch acceptabele aanleiding voor te hebben en daarom buiten de regels van de Euthanasiewet (WTL) vallen, zoals de Hoge Raad in 2002 oordeelde in haar ‘Brongersma-arrest’.

Dat het vertonen van die documentaire ook betekende dat daarmee mijn rol bij het overlijden van mijn moeder in 2008 zou blijken, was een bewust genomen juridisch risico. Maar in geen enkel opzicht is het ooit mijn bedoeling geweest mijn ‘hulp bij zelfdoding’ als zodanig aan de orde te stellen, zoals meerderde personen en het OM dat later bleken te veronderstellen of zelfs beweerden (zie o.a. bijlage 5). Als dat mijn opzet zou zijn geweest, dan zou ik natuurlijk niet akkoord zijn gegaan met de ‘natuurlijke dood’ die de dienstdoende arts destijds - in mijn afwezigheid - constateerde. Ik beschouwde dat op dat moment als een

¹ M. de Bontridder (2022): Waarin schiet de kritiek van de Raad van State op het Wetsvoorstel Voltooid leven te kort? NJB nr. 27, p2163-4. *En:*

H. Mijnsen (2022): Kantekeningen bij het advies van de Raad van State over het wetsvoorstel Voltooid Leven. NJB nr. 39, p3219-3225.

onverwachte maar welkome ontwikkeling. Het overlijden zelf, dat toevallig ook samenviel met de geboorte van mijn tweede kleindochter, vroeg toch al om veel extra aandacht.

Het feit dat het OM zelf bijna drie jaar nodig had om te beslissen om tot een vervolging voor mijn 'hulp bij zelfdoding' over te gaan, geeft op zichzelf al aan dat vervolging in mijn geval niet direct voor de hand lag. De ervaring van kenners heeft geleerd dat betrokken familieleden, afgezien van allerlei juridische soesa, meestal niet vervolgd worden voor gegeven hulp. Dat het OM dat in mijn geval wel overwoog (en tenslotte ook besloot), heeft vermoedelijk vooral te maken met de publiciteit die de dood van mijn moeder, en mijn hulp daarbij, door de tv-documentaire had gekregen. Het OM (en ik vermoed ook een fors deel van het juridische establishment op dat moment), moet dit tenslotte toch als een onacceptabel juridisch of maatschappelijk risico hebben beschouwd.

Toen het OM tenslotte tot een dagvaarding besloot, ben ik daar open en onbevagen in meegegaan. Ik had mijzelf niets te verwijten en voelde mij volstrekt onschuldig, maar was ook bereid de eventuele consequenties van dit archaïsche wetsartikel te ondergaan. Drie maanden gevangenisstraf leek het maximale risico. Ik voelde me ook gesteund door een groot aantal mensen, met name uit de gelederen van de NVVE.

Reeds tijdens de eerste contacten met het OM en de rechtsgang ontstond bij mij het idee mijn observaties bij te houden, om die later mogelijk eens te publiceren. Aanvankelijk meer als een curiositeit dan als werkelijke bijdrage aan het juridische bedrijfsgebeuren. Want dat de juridische sector er soms wonderlijke eigen gebruiken op nahield werd me al spoedig duidelijk. Dat dit zou uitmonden in fundamentele kritiek op de 'waarheidsvinding' door het OM, de 'slimme' trucs van het gerechtshof Den Bosch om tal van nieuwe 'feiten' te produceren en die buiten het bereik

van de Hoge Raad te houden, en tenslotte ook een heuse klacht, dat had ik niet kunnen bevroeden.

De dubieuze rol van de Hoge Raad zelf zit hem wat mij betreft onder meer in de volgende punten:

- a) Het niet willen erkennen dat mijn moeder buiten de door henzelf bepaalde medische kaders van de Euthanasiewet viel, m.a.w. tot de categorie 'Voltooid Leven' behoorde.
- b) Het geen beroep kunnen doen op 'overmacht in de zin van noodtoestand', die bij artsen feitelijk de juridische basis is van hun handelen, hoewel dat wetsartikel geen medische rechtvaardiging vereist, maar op een algemene noodsituatie betrekking heeft ('nood breekt wet'). Nergens is een poging gedaan om een goede verklaring te geven waarom dat wetsartikel in mijn geval niet zou gelden.
- c) Om onduidelijke redenen heeft de Hoge Raad het eerste advies van de advocaat-generaal (om de door het OM gevraagde cassatie niet te honoreren), naast zich neergelegd, iets wat niet vaak gebeurt.
- d) Het meest schrijnende is de (door ons gevraagde) op alle punten afgewezen tweede cassatie. Niet alleen tolereerde de Hoge Raad daarmee het negeren van de beperkende voorwaarden die het zelf aan het gerechtshof Den Bosch had mee gegeven, het herhaalde in haar arrest zelfs meerdere aantoonbaar ongefundeerde 'feiten' uit het arrest van het Bossche gerechtshof. 'Feiten' die het gerechtshof in het arrest had laten opnemen, hoewel die niet ter zitting aan de orde waren geweest en dus ook niet weersproken hebben kunnen worden. De 'slordigheid' van het gerechtshof is dus nog eens versterkt door de Hoge Raad. Hoeveel vertrouwen kun je nog houden in een dergelijk instituut, dat toch de hoogste juridische waarden zou moeten vertegenwoordigen, zich zelfs beroept op haar wetenschappelijke status.

Het gevoel door hen verraden te zijn, leeft sterk in mij.

Omdat de hele procesgang uiteindelijk veel meer voeten in aarde had en veel meer zou blijken te kosten dan vermoedelijk was voorzien, zal er toen ergens het besluit genomen zijn een einde

van het proces te forceren. Dat is bij het gerechtshof Den Bosch gelukt op een - in meerdere opzichten - uiterst aanvechtbare wijze, met allerlei slimme juridische trucs. Ik kan het niet op een andere manier zien. De lezer moet daar zelf maar over oordelen.

Deze evaluerende terugblik is niet bedoeld als een afrekening of een poging mijn gelijk te halen, al besef ik dat het die indruk wel kan geven. Ik ben het proces vol vertrouwen aangegaan toen het OM daartoe besloot. Ik wist van meet af aan dat 'hulp bij zelfdoding' in Nederland strafbaar was en sinds 2009 (Vink²) kende ik ook de veelal bizarre historische achtergronden van het wetsartikel 294-2. (zie ook Intermezzo 1, pag.25). Ik ben steeds bereid geweest de gevolgen van een veroordeling te aanvaarden, hoe onbegrijpelijk en onterecht ik dit wetsartikel ook vind. Daartegen heb ik me (met mijn advocaten) dus wel met alle macht willen verweren, maar dat dit tenslotte op zo'n stuitende manier uit de hand zou lopen had niemand kunnen bevroeden. Natuurlijk zijn juristen ook maar gewone mensen en is het recht ook niet meer (en niet minder!) dan een serie maatschappelijke, vaak arbitraire, afspraken. Dat uitgerekend juristen de Nederlandse rechtsstaat zo zouden kunnen manipuleren als hier gebeurd is, had ik niettemin in mijn stoutste dromen niet kunnen bedenken.

Voor mij telde en telt nog steeds vooral dat mijn moeder op de door haar gewenste wijze en het door haar gekozen tijdstip heeft kunnen sterven. Dat is de hoofdzaak en dat maakt me, ondanks alles, toch een tevreden en gelukkig mens.

² T. Vink (2009); Juridisch moralisme: art294 SR of de overheid als zedenmeester; F&P 30-6, p24-38.

INLEIDING

Dit verhaal gaat over de bizarre ontknoping van een bijna 10 jaar durend proces. Bizar omdat het de apotheose vormt van een tegelijk even eenvoudige als complexe zaak, die gekenmerkt wordt door juridische spitsvondigheden, eindeloze, mystificerende citaten en bijkans onnavolgbare legalistische redeneringen, die tenslotte uitmonden in even hoogverheven als subjectieve juridische platitudes als ‘niet aannemelijk’ of ‘niet onbegrijpelijk’. Waarin soms juridische oordelen als ‘objectieve’ werkelijkheden tenslotte worden gepresenteerd als waren zij in steen gehouwen. Waarin die zo serieuze juridische wereld toch aan elkaar blijkt te hangen van allerlei menselijke toevalligheden, hebbelijkheden en onhebbelijkheden.

Feitelijk gaat het om een simpele kwestie, waarvan de eenvoudige feiten door mij niet bestreden worden. Die feiten wijzen in de richting van een in de wet beschreven strafbare handeling. In dat opzicht was ‘waarheidsvinding’ nauwelijks een probleem, want ik heb daarover maximale openheid gegeven. De problemen beginnen pas bij het interpreteren van de omstandigheden waarin de feiten zijn gepleegd. Dáár gaat het mis. Het heeft er alle schijn van dat justitie (het OM in dit geval) hulp bij zelfdoding door een niet-arts als een uiterst gevoelig moreel probleem beschouwt en iedere vorm daarvan alleen als misbruik kan of wenst te zien. Hoewel het OM bewust heeft gepoogd de zaak als een normale strafzaak te presenteren, heeft het wel degelijk een meer principiële betekenis gekregen, zoals uit de vele maatschappelijke commentaren ook blijkt. Maar uit de hardnekkigheid van het OM en de latere opstelling van de Hoge Raad blijkt eveneens, dat men bij justitie op voorhand een veroordeling zeer gewenst achtte en de kwestie kennelijk veel geld en moeite waard vond.

Het lastige van dit proces is dat er feitelijk twee kwesties door elkaar lopen. In de eerste plaats mijn wens, middels een documentaire, bij te dragen aan de NVVE-campagne om aandacht te vragen voor de problematiek van vooral ouderen met een niet medisch gemotiveerde stervenswens, die door een uitspraak van de Hoge Raad in 2002 buiten de termen van de Euthanasiewet vielen, inmiddels de ‘Voltooi Leven-kwestie’ genoemd.

En daarnaast de tenslotte door mij aan mijn moeder gegeven concrete hulp om haar dringende stervenswens op een zo goed mogelijke wijze te laten gebeuren. Dat mocht onder de destijds bestaande omstandigheden ook niet door een arts worden gedaan. Deze feitelijk verboden actie van mij is aanvankelijk niet opgemerkt en werd pas publiek met het vertonen van de documentaire. De kans dat justitie daarop zou aanslaan was reëel, maar dat risico hebben we bewust genomen. Voor mij was de problematiek van het ‘Voltooid Leven’ de essentie waarover het zou moeten gaan, maar voor het OM draaide alles alleen om mijn strafbaar verleende hulp. De formulering van het wetsartikel (art. 294-2 SR) is zodanig dat de positie en de rol van de betrokkene met stervenswens (mijn moeder dus) irrelevant is.

‘Verraad’ is natuurlijk een zwaar woord om in de titel te gebruiken met betrekking tot de Hoge Raad en het rechtssysteem waarvan het deel uitmaakt. Het zal in staatsrechtelijke zin ook wel geen hout snijden. In mijn ‘Woord vooraf’ heb ik er al iets over gezegd. In wat volgt zal ik duidelijk maken waarom ik die term niet alleen vanwege de lekkere alliteratie heb gekozen. In de ontknoping van dit proces zal blijken waarom ik dit niettemin een verantwoorde beschrijving acht van de gang van zaken en de tenslotte ontstane situatie. In zekere zin gaat het niet alleen om de Hoge Raad zelf, maar om de tekortkomingen van het rechtssysteem in zijn totaliteit, waarvan de Hoge Raad vaandeldrager is. Eén opvallend aspect wil ik hier al wel benoemen: de

stelselmatige ontkenning van de essentiële rol die het ‘Brongersma-arrest’ in deze zaak heeft gespeeld.

Eenzijds lijkt het erop dat de Hoge Raad niet veel anders kon doen, in het krappe kader dat ons rechtssysteem aan de rol van de Hoge Raad heeft gegeven, anderzijds lijkt er onmiskenbaar sprake te zijn van een bewuste keuze voor de meest beperkte interpretatie die binnen dit systeem te maken viel. Bovendien lijkt justitie blind te willen zijn voor de evidente maatschappelijke ontwikkelingen op dit gebied. Ook blijkt ze ongevoelig voor alle signalen die wijzen op juridische fouten, ‘slordigheden’ en onbegrijpelijke missers. Hierdoor werd een juridische werkelijkheid geschapen, die blijkbaar past in het bestaande denkpatroon van de betrokken juristen. Deze werkelijkheid heeft echter weinig meer gemeen met de reële werkelijkheid zoals ik die heb gekend en meegemaakt en zoals die kennelijk (veel wijst daarop) ook in de samenleving domineert.

HOOFDSTUK 1

DE VOORGESCHIEDENIS

De voorgeschiedenis die de aanleiding was voor dit proces, wordt voor een groot gedeelte behandeld in mijn boek 'De laatste wens van Moek'³. Daarin zijn de meeste details vrij uitvoerig beschreven, zowel over de persoon van Moek, mijn relatie tot haar, het ontstaan van haar stervenswens en hoe en waarom ik daar ten slotte actief in betrokken raakte. Ik laat hier voor de volledigheid de belangrijkste elementen uit die voorgeschiedenis kort volgen. Voor meer details verwijs ik naar dat boek.

Ik sta persoonlijk betrekkelijk neutraal en belangeloos in deze kwestie, hoe vreemd dat op het eerste gezicht ook moge lijken. Het enige wat voor mij telde en nog steeds telt, is dat de uitgesproken wens van mijn moeder (in beide betekenissen van het woord 'uitgesproken') op een verantwoorde wijze in vervulling kon gaan. Aangezien haar wens niet voortkwam uit een medisch probleem (fysiek⁴ noch mentaal), maar louter uit het gevoel dat de dood haar vergeten was en het voor haar nu wel lang genoeg geduurd had, kwam zij niet in aanmerking voor euthanasie. 'Klaar-met-leven' zijn was in 2002 door de Hoge Raad, in het zogenaamde Brongersma-arrest, buiten het medische domein geplaatst. Daarmee was de Euthanasiewet (WTL) voor haar niet van toepassing, dus mochten ook artsen niets doen. Dat gold dus ook

³ Albert Heringa (2013); De laatste wens van Moek; 150p + DVD. Uitgeverij De Brouwerij, Maassluis.

⁴ Zij had natuurlijk wel verschillende kwalen en beperkingen: ze was slechtziend, had regelmatig pijnlijk last van osteoporose, liep met een rollator of stok, kreeg pillen tegen hartfalen (had daar echter bij mijn weten verder geen last van) en was snel moe door nierproblemen. Die klachten waren er al veel langer, ze werd daarvoor behandeld. Haar stervenswens kwam duidelijk niet voort uit medische klachten, al zullen ze mogelijk wel enige rol hebben gespeeld. Haar wens lag dus overwegend niet op medisch terrein. (Zie ook bijlage 6a)

voor soortgelijke situaties met andere benamingen zoals ‘lijden aan het leven’, ‘levensmoe zijn’ of een ‘voltooid leven hebben’. Hoewel die misschien een wat andere belevingsinhoud hebben, komen ze feitelijk grotendeels op hetzelfde neer. Pas in juni 2011 heeft de KNMG gepoogd die juridische blokkade te doorbreken met de zogenaamde ‘Stapeling van ouderdomsklachten’.⁵ Mijn moeder was toen al 3 jaar dood.

Voor mijn moeder was haar situatie niet acceptabel meer en ze liet ons weten niet verder te willen leven. Toen bleek dat haar huisarts haar niet wilde helpen (conform vooral mijn verwachtingen) en ook de NVVE-consulent weinig méér te bieden had dan ‘versterven’=SMED (*stoppen met eten en drinken*), wat mijn moeder geen begaanbaar pad vond, besloot ze haar eigen medicijnen op te sparen, in de kennelijke verwachting dat ze daarmee haar doel zou kunnen bereiken. De NVVE-consulent had bij zijn vertrek nog iets gezegd over verzamelen van medicijnen als mogelijk alternatief. Mijn moeder legde dat op haar eigen wijze uit, door alle medicijnen die zij kreeg ter behandeling van haar kwalen (en dat was een hele waslijst, die ze natuurlijk niet voor niets kreeg) niet meer in te nemen, maar apart te leggen.

Toen ik haar 2 weken na het bezoek van de consulent weer opzocht, vertelde ze mij dat en liet ze me haar voorraadje zien. Ik schrok mij lam. Dat de wens van mijn moeder serieus was, daar twijfelde ik geen moment aan. Het ontbreken van mogelijkheden om aan haar wens tegemoet te komen ervoer ik zelf ook als een pijnlijk probleem, waar ik echter geen oplossing voor zag. Nu hoefde niemand meer te twifelen aan de vastbeslotenheid van mijn moeder om haar leven te beëindigen; ze zou elke uitweg gebruiken om dat te realiseren en het dan maar helemaal zelf doen en - dat maakte ze heel duidelijk - op háár moment. Dat laatste schokte me nog het meest. Ik wilde niet dat ze het geheel in haar

⁵ KNMG (2011): De rol van de arts bij het zelfgekozen levenseinde; 65p.

eentje zou doen, ook zonder van ons, inclusief de kleinkinderen, afscheid te nemen. Tegelijkertijd vroeg ik me af of de medicijnen die ze opspaarde wel het verwachte en gewenste effect zouden hebben. Zou ze daarmee dood gaan? Ik noteerde alle namen en gegevens en probeerde er thuis langs verschillende wegen achter te komen wat de effecten van haar medicijnen zouden zijn bij een grote overdosis. Het werd mij al snel duidelijk dat de kans dat Moek hiermee haar doel zou bereiken vrij klein zou zijn. Ze zou er vermoedelijk vooral doodziek van raken, met alle gevolgen en narigheden van dien. Daarmee ontstond voor mij een groot dilemma. Moek zou haar besluit uitvoeren koste wat het koste -zo goed kende ik haar wel- tenzij ik haar een beter alternatief zou kunnen bieden. Dat is wat ik toen heb gezocht. Hoewel ik het fijne er nog niet van wist, had ik in de loop van de tijd wel begrepen dat de anti-malariapillen, die ik tijdens mijn verblijf in de tropen had geslikt, ook wel gebruikt waren voor zelfdoding. Omdat ik malaria heb gehad en dat dat soms ook weer terug kon komen, had ik nog een voorraadjie in huis, om dat meteen de kop in te kunnen drukken. De rol die die pillen kunnen spelen bij zelfdoding bleek goed beschreven te zijn in een toen juist voor dat doel verschenen wetenschappelijk verantwoord boekje⁶. Daarmee had ik alle informatie die ik nodig had om Moek te kunnen vertellen dat ik een beter en veiliger alternatief had voor haar overlijdenswens dan met haar eigen medicijnen mogelijk zou zijn. Moek was blij verrast en snel overtuigd dat dit een betere manier was.

Deze hierboven beschreven episode, die ik ook in mijn boek beschreven heb en die ook in mijn verhoor is terug te vinden, vormt de cruciale fase van mijn betrokkenheid. Alle afspraken waar mijn aanwezigheid gewenst was, organiseerde ik altijd alleen op haar verzoek, zoals de ontmoeting met de dokter en de NVVE-consulent, net als sommige andere afspraken. Nu had ik ook een eigen

⁶ Stichting WOZZ (2008); Informatie over zorgvuldige levensbeëindiging; 152p

rol en verantwoordelijkheid, met name wat betreft de zorgvuldigheid. Artsen konden daarbij niet worden geconsulteerd om voor de hand liggende redenen (ze mochten zelf immers niets doen en zouden mijn betrokkenheid vrijwel zeker afkeuren en vermoedelijk ook op de een of andere manier verijdelen). De enige die veilig benaderd kon worden was de ervaren NVVE-consulent, en die was bereid nog eens met mijn moeder te praten zonder mijn aanwezigheid en hij heeft kritisch gekeken naar het handelingsprotocol, dat ik vooral voor mijn eigen gemoedsrust had opgesteld, om alles goed te plannen en niets te vergeten. Hij oordeelde onafhankelijk, dat mijn moeder volkomen helder en volstrekt handelingsbekwaam was.

Ik ben vrij uitvoerig op deze episode ingegaan, omdat die zo essentieel is in de situatie waarin mijn meer actieve betrokkenheid ontstond, maar die tegelijkertijd in het strafproces zo niet genegeerd is, dan toch in elk geval nauwelijks de aandacht heeft gekregen die het verdiende.

Ik had en heb in deze kwestie niets te verbergen en heb de politie en dus het OM alle mogelijke medewerking en informatie gegeven, ook in de vorm van mijn filmbeelden en de uitvoerige geluidsopnamen van de gesprekken, die ik met mijn moeder heb gevoerd, merendeels om alle informatie waarover ik nog vragen had, niet steeds te hoeven onthouden of opschrijven. Uit geen van de in dit basisdossier opgenomen transscripties valt enige vooropgezette activistische intentie op te maken, zoals die door het OM tenslotte jaren later (impliciet) en door het Bossche hof expliciet is verwoord. Die was er dan ook niet; niet bij mij, laat staan bij mijn moeder. Is het een door de lange voorgeschiedenis veroorzaakte (maar niettemin onvergeeflijke) 'slordigheid' of een bewuste manipulatie om de te lang durende 'eenvoudige' strafzaak in het voordeel van het OM (en het juridische establishment) te kunnen afronden? Hoe onwaarschijnlijk ook: alles wijst op

meer dan slordigheden! Het basisdossier is nog altijd ter inzage beschikbaar voor iedere geïnteresseerde.

Het 'bewezen verklaarde' delict, zoals verwoord in de arresten van de rechtbank in Zutphen en het gerechtshof in Arnhem, klopt in essentie met de uitgevoerde handelingen, al is het van een haast lachwekkende omvang en trivialiteit in zijn opsomming. Tegelijkertijd is de beschrijving ook schrijnend beperkt, door het volstrekt buiten beschouwing laten van alle essentiële omstandigheden, die bepalend waren voor mijn beslissing mijn moeder te helpen, zoals hierboven beschreven. Met name is opvallend dat de centrale rol en positie die mijn moeder in het hele gebeuren speelde, praktisch geheel buiten beschouwing is gelaten. Gezien vanuit de juridische logica van de delictsomschrijving bij art. 294-2 SR mag dat misschien begrijpelijk zijn, het illustreert des te pregnanter hoe theoretisch en eenzijdig de basis en de hantering van dat artikel is. Met deze 'bewezenverklaring' werd in feite de basis gelegd voor de eerste vertekening van de werkelijkheid. Dat hebben we, mijn advocaten en ik, aanvankelijk onvoldoende voor- en doorzien, besef ik achteraf.

INTERMEZZO 1

HULP BIJ ZELFDODING EN DE STRAFBAARHEID DAARVAN (ART. 294-2 SR)

Het ligt voor de hand, in het kader van dit proces, een toelichting te geven over de achtergrond van de strafbaarheid van de hulp bij zelfdoding, zoals die beschreven wordt in artikel 294-2 in het wetboek van strafrecht. Er is al veel over geschreven, maar een goede kritische bespreking is te vinden in het artikel van Ton Vink uit 2009 (zie noot 2, pag.13). Zie bijlage 1 voor de volledige formulering van de betrokken wetsartikelen.

Dit is een vrij uniek wetsartikel, in de zin dat het hulp strafbaar stelt van iets wat op zichzelf niet strafbaar is. Zelfdoding is dat immers niet. Deze logische tegenstrijdigheid werd al gesignaleerd in 1886, het jaar waarin deze wet tot stand kwam. Het is duidelijk de weerslag van de destijds heersende normen, waarin christelijk moralistische overwegingen domineerden en waarin zelfdoding als iets oneervols werd gezien en in strijd met de goddelijke moraal en de samenleving. Maar zelfdoding als zodanig bestraffen (of een poging daartoe) werd ook niet zinvol geacht. De praktische achtergronden van de vormgeving van de huidige wet hebben vooral te maken met het bestrijden van een bepaalde vorm van het duel (die hier nog niet gangbaar was) als potentiële doodsoorzaak.

Art. 293 (Doden op verzoek van de betrokkene en euthanasie) en art. 294-1 (Aanzetten tot zelfdoding) zijn minder controversieel. Alleen artsen mogen, in het kader van de WTL, overgaan tot doden op verzoek, onder de voorwaarden die die wet stelt. Nu geldt dat inderdaad ook nog voor 294-2, maar dáár wordt wel heel anders tegenaan gekeken. Bepaalde vormen van hulp en ondersteuning zijn wel mogelijk, zoals het geven van algemene informatie en het aanwezig zijn bij de zelfdoding, maar elke vorm van meer actieve hulp en steun, zoals het kopen, geven of aanreiken

van de stervensmiddelen, is nog steeds wel strafbaar voor niet-artsen.

Vóór 1945 was dit wetsartikel praktisch ongebruikt. Na de oorlog kregen in eerste instantie alleen artsen ermee te maken, die geconfronteerd werden met de vaak schrijnende gevolgen van de moderne geneeskunde. Veelal losten ze dit soort problemen zelf stilzwijgend of binnen collegiale kaders op. Dat bereikte de openbaarheid in 1973 met het Friese artsenechtpaar Postma, die hun eigen mogelijkheden benutten om haar moeder uit haar lijden te verlossen, maar zonder de feitelijk verantwoordelijke arts daarbij te betrekken. Die pikte dat niet en gaf dit aan. Er was veel maatschappelijk begrip en steun voor hun daad en het bleef bij een veroordeling van een week voorwaardelijk. Een opmerkelijk milde straf, zeker voor een arts. Ze gingen niet in hoger beroep. In de 30 jaar daarna waren er enkele andere gevallen waarin artsen voor de rechtbank werden gedaagd, omdat ze op verzoek levens uit 'barmhartigheid' beëindigden. De juristen gingen daar over het algemeen eveneens zeer coulant en begripvol mee om en formuleerden voorwaarden waarbinnen artsen die hulp wel zouden mogen geven. Na jaren van debat resulteerde dit in 2002 tenslotte in de zogenoemde Euthanasiewet, voluit: Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding (WTL).

Het aannemen van de Euthanasiewet legaliseerde een op verantwoorde en waardige wijze zelfgekozen dood, zowel in de vorm van echte euthanasie als hulp bij zelfdoding, hoewel dat laatste merkwaardigerwijze feitelijk tot de zeldzaamheden behoort. Je zou anders verwachten, als je de artsen hoort klagen over de zwaarte van hun rol, terwijl ze toch eigenlijk dankbaar makend werk verrichten. Maar het scheppen van deze dankbare legale ruimte, doet juist ook de beperking goed voelen: er zijn toch ook te veel artsen die er niet aan willen, om wat voor reden dan ook. De burgers (vaak ook patiënten) die dan in de steek gelaten worden, kunnen soms een andere arts zoeken, maar dat blijkt vaak moeilijk, zelfs als zonder twijfel aan de wettelijke vereisten is

voldaan. Dit heeft in een aantal gevallen geleid tot het ingrijpen van ‘onbevoegde’ anderen. En tot een paar rechtszaken waarbij ‘hulp bij zelfdoding’ het delict was. Hierbij werd de gegeven hulp door de betrokkene dringend gewenst, maar was die niet legaal omdat de hulpverlener niet als arts ‘bevoegd’ was.

Wat ook de onmiskenbare verdiensten en mogelijkheden van deze wet zijn, het blijft een wet voor artsen. Alleen zij mogen bepalen of je voldoet aan de termen van de wet, als zij die überhaupt al in overweging willen nemen. Van enige vorm van zelfbeschikking is hier geen sprake, maar ook ‘samenspraak’ is theoretisch. De burger blijft onmondig over zijn eigen levenseinde.

Vrijwel tegelijkertijd met de aanneming van de WTL besliste de Hoge Raad dat artsen niet betrokken konden worden bij niet-medisch gemotiveerde vormen van levensbeëindiging. Dat viel buiten hun professionele werkterrein en dus ook buiten de WTL. En daarmee startte het debat dat eerst binnen de KNMG en sinds 2010 in de samenleving speelt en onder de noemer van ‘Voltooid Leven’ is gevoerd. Zie daarvoor *‘Intermezzo 3’*.

Ondertussen is het denken en voelen over het zelfgekozen levenseinde verder geëvolueerd, zijn er steeds meer mensen die in eigen regie een waardig einde aan hun leven wensen en weten te maken en wordt de uitgesproken behoefte daaraan ook steeds groter. De Coöperatie De Laatste Wil is daarvan de duidelijkste exponent en hun recente proces tegen de staat een logisch uitvloeisel.

Het ontbreken van een wettelijke vorm van zelfbeschikking over een verantwoord zelfverkozen levenseinde en eventuele onbaatzuchtige hulp daarbij, heeft verschillende negatieve maatschappelijke consequenties.

1. Naarmate de wens van een zelfgekozen levenseinde in eigen regie (soms ‘Zelf-euthanasie’ genoemd) groter wordt en tegelijk gefrustreerd raakt, zal het gezag van de wet meer en meer worden ondermijnd, waarschijnlijk ook breder dan op dit punt.

2. Zolang de burgers zich niettemin blijven houden aan de huidige beperkingen, veroorzaakt dit een grotere afhankelijkheid van anderen in vele opzichten, niet in de laatste plaats van artsen, verzorgenden en mantelzorgers.
3. In dat geval leidt het vaak ook tot meer fysiek en/of mentaal lijden, in welke vorm dan ook.
4. Zodra burgers zich niet wensen te houden aan de opgelegde beperkingen en zich hun zeggenschap over hun eigen leven niet langer willen laten ontnemen, lopen ze het risico ongewild strafbare feiten te begaan. Het vermijden van de ontdekking daarvan, kan er juist toe leiden dat meer ongewenste persoonlijke en maatschappelijke gevaren ontstaan of mede daardoor worden veroorzaakt.

Zeker als een meerderheid van de bevolking achter deze opvattingen staat (of daar in elk geval de ruimte voor wil geven), zoals veel meningspeilingen nu aangeven, maar ook als dit voor een grote spraakmakende minderheid zou gelden, dan loopt de samenleving grote risico's haar geloofwaardigheid te verliezen, als deze opvattingen genegeerd blijven worden. Dat proces is al aardig aan de gang, maar zal hierdoor alleen maar sterker worden. Verschillende meer en minder bekende publicisten zoals René Diekstra, Bert Keizer en Klaas Rozemond hebben hier o.a. voor gepleit. Het is van het grootste belang dat de juridische autoriteiten hun oor nu eindelijk eens te luisteren leggen bij de samenleving en bijdragen aan de uiteindelijke oplossing van dit anachronisme in de wetgeving. Maatschappelijk is het natuurlijk altijd van belang dat het duidelijk is dat die hulp aantoonbaar zelfgekozen, onbaatzuchtig en vrijwillig is, maar het dient geen enkel belang die hulp als zodanig te verbieden. Ook het nu voortdurend aangevoerde argument van de medische deskundigheid als waarborg voor een zorgvuldige uitvoering snijdt geen hout. De praktijk heeft ruim en breed aangetoond dat de vereiste zorgvuldigheid nauwelijks medische betrokkenheid vereist. Dat er heel soms